

„Az ember elszökött a fejétől, ahogyan az elítélt a börtönből”, írja Georges Bataille 1936 tavaszán, *A szent összeesküvés* című programtervezetében. Bataille-t mindig is foglalkoztatta a fejnélküliség rettenete. 1926-ban bele-

8 Földényi F. László

ACÉPHALE

kezdedt egy (töredékben maradt) regénybe, amelynek címe *W.-C.*, és szerzői álnévnek a Georges Troppmann nevet választotta – mintegy utalva az 1870-ben guillotine-nal lefejezett legendás gyilkosra, Jean-Baptiste Troppmannra, akinek kivégzéséről *Troppmann kivégzése* címmel a szemtanú Ivan Turgenyev írt részletes beszámolót. Troppmann, a Második császárság legismertebb gyilkosa feltűnik Lautréamont-nál, Rimbaud-nál, Verlaine-nél is, később Éluard-nál és Bretonnál. 1935-ben Bataille *Az ég kékje* című erotikus regényében ugyancsak a Troppmann nevet adja a főhősnek. Akit lefejeztek, fej nélkül is visszatért.

A fej nélküli test – görögül: a-kefalé – lesz az *Acéphale* nevű titkos társaság és a hasonló nevű folyóirat jelképe. A címlapot a Bataille-jal folytatott egyeztetéseket követően a korábban szürrealista festő, André Masson készítette. Egy levágott fejű alak látható, terpeszállásban, két karját széttárva. A tartása feltűnően emlékeztet Leonardo da Vinci vitruviusi emberére. Leonardo Vitruviusnak az emberi test szimmetriájával kapcsolatos megállapításait vette alapul, hogy megrajzolja a tökéletes és harmonikus emberi alakot, amely egyszerre képviseli a mikro- és a makrokozmoszt. Az emberi test az univerzum tökéletességének a megnyilvánulása, ami hallgatólagosan azt is jelenti, hogy az ember a teremtés ura. Masson emberi figurája is parancsoló testtartásban áll – mint aki önmagán kívül semmi mást nem ismer el. De nincsen kör, amely a harmóniát szavatolja – ez az alak önmagában teljes. És – nevének megfelelően – nincsen feje sem. Úgy teljes, hogy hiányzik a feje. Vagy éppen ettől teljes. Bataille már korábban szakított a szürrealistákkal, akiket idealistáknak tartott, mivel szerinte túlzottan hittek a „fejben”, vagyis a szellemben, s ezzel hallgatólagosan a világot is felosztották testre és szellemre, teremtőre és teremtményre. Bataille és Masson fej nélküli, lefejezett embere nem egy transzcendens teremtőnek, egy Istennek a teremtménye, hanem szuverén lény, aki önmagát teremti meg – önmagának az istene. Bataille így írta le a Masson rajzán látható figurát: „Önmagán túllépve nem Istent találta meg, aki a bűnt tiltja, hanem egy olyan lényt, aki nem ismeri a tiltást. Önmagából kilépve olyan lényre bukkanok, aki nevetésre készítet, mert nincs feje, amely rettegéssel töltene el, mert egy személyben bűn és ártatlanság. Baljában tört, jobbában lángoló szívet tart, egyetlen kitérésben egyesíti a születést és a halált. Nem ember. De nem is isten. Nem azonos

kezdedt egy (töredékben maradt) regénybe, amelynek címe *W.-C.*, és szerzői álnévnek a Georges Troppmann nevet választotta – mintegy utalva az 1870-ben guillotine-nal lefeje-

velem, mert több nálam: gyomra a labirintus, amelyben eltévedt, velem együtt, és amelyben éppolyan szörnyetegként találok magamra, amilyen ő is.”

A fej, pontosabban a koponya azonban nem vészett el. Masson rajzán nem a nyakon ül, hanem a nemiszerv helyét foglalja el. A fej úgy marad meg a gondolatnak, a szellemnek a fészke, hogy elválaszthatatlan a szexualitástól, az erotikától, vagyis attól, ami túlmutat a szellemen és ami nem engedi, hogy az ember kijelölhesse önnön határait. Az ember a szelleme révén kiszakadt a létezés folyamatosságából, mondja Bataille, s emiatt örökösen vágyódik arra, hogy oda visszakerüljön. A szexualitás, az erotika ennek a soha véget nem érő vágyódásnak a megnyilvánulása, sóvárgás arra, ami megfoghatatlan. Ennek a sóvárgásnak az egyik jele a szilárd Én-tudat feladása. Ez az, ami a legvonzóbb, miközben a legfélelmetesebb is. Egy ellentétes irányú mozgásról van szó, amit kizárólag az ember képes megtapasztalni. Az ember attól ember, hogy sóvárogni tud egy feltételezett Egység után. Hogy ez az Egység létezett-e, másodlagos jelentőségű. Fontosabb az, hogy az ember megteremti önmaga számára ennek az Egységnek a hitét, amiből feltételezése szerint kizuhant – ez minden vallásnak, minden aranykor-elképzelésnek az alapja. Az örökös vonzalom valami ismeretlen után, ugyanakkor az érthető félelem is tőle – ez az az örvény, amely Bataille szerint az embert minden létezőtől megkülönbözteti. A vágy az egyesülésre, ami egyszersmind a szilárdnak vélt Én feladását is jelenti: az erotika vonzereje, illetve a haláltól való félelem nyilvánul meg ebben. A kettőben közös az Én elvesztése, és az emiatti döbbenet. Mindkettőben van valami sötét, valami örvényszerű. A Szellem kijelöli az Én határait, miközben az Én a folyamatosságra vágyik, saját határainak az átlépésére. Az erotika is, és a halálfélelem is a Szellem ellenében működik – ez teszi az embert kivételes, minden más élőlénytől különböző lényvé az univerzumban. Mindkettőben van valami rendkívüli, ünnepi – valami szent. Az tárul fel ilyenkor az emberben, ami benne kozmikus. Ám ez nem a kozmosz harmóniájának a megnyilvánulása, mint Vitruviusnál és Leonardónál, hanem annak megtapasztalása, hogy a kozmosz folytonosan pusztítja, de éppen ezáltal szaporítja is önmagát. A halálfélelem – vagy helyesebb lenne halálszenvedélyt mondani – és az erotika ennek az önmagát ünneplő tékozlásnak a két átélési módja.

Az *Acéphale* folyóirat és a hozzá kapcsolódó titkos társaság fő szervezője Bataille volt, tagjai közé tartozott többek között a fizikus Georges Ambrosino, az író Pierre Klossowski, a költő Michel Fardoulis-Lagrange, a történész Henri Dubief, az író-etnológus Michel Leiris, a kritikus Patrick Waldberg. A társaság tagjai egy Párizshoz közeli erdő mélyén találkoztak rendszeresen. E találkozók olyannyira titkosak voltak, hogy a résztvevők még

évtizedekkel később is csak egy-egy apró, mellékes körülményről voltak hajlandók beszámolni. Emellett 1936 és 1939 között minden év január 21-én a Place de la Concorde-on is összegyűltek, az Egyiptomból odaszállított Obelisztkövén. Ezen a napon és ezen a helyen fejezték le 1793-ban a királyt, XVI. Lajost – Bataille ezért a teret *Place de la Mort de Dieu*-nek szerette volna átnevezni. A király halála számára az Isten halálát jelentette, Isten halála pedig mindenfajta uralom végét, vagyis az ember szuverenitásának a kezdetét. „Az Acéphale mitológiai módon fejezi ki a pusztításnak szentelt szuverenitást, az Isten halálát”, írta Bataille. Az ember a semmiből született és a semmibe tér majd vissza, mondja, születése az abszolút véletlennek köszönhető, miként a halála is a véletlen műve. Ebből következően létezése a semmilyen törvénynek nem alávetendő véletlen megnyilvánulása. Bataille ezért élt gyanúperrel mindennel szemben, amiben valamiféle rendszert vélt felfedezni, mivel, mint írta, az emberi életet semmilyen rendszerre nem lehet redukálni.

Bataille mindezt valamikor a huszadik század közepén gondolta végig. Ízig-vérig *modern* gondolat, még hozzá abban az értelemben, ahogyan száz évvel előtte Baudelaire meghatározta a modernséget: ez az a „végeláthatatlan emberi pusztaság”, amire „az átmeneti, a tűnő, az esetleges” jellemző. Nincsen egy magasztos eszme, ami isteni fényforrásként szolgálhatna, nincsen egy közös cél; mindent fölülír a véletlen törvénye, az, amit Alfred Jarry majd „patafizikának” nevez. A lehetetlen logikája sejlik itt fel; az a lehetetlen, amely gondoskodik arról, hogy a világ ne egy szabályosan megtervezett francia kerthez hasonlítson, hanem labirintus legyen, ahol látszólag mindenkinek van valamilyen célja, de az egész mégis egy nagy fejvesztett futkósást eredményez.